

משרד החינוך
מינהל החינוך הדתי

יד יצחק בן-צבי

הדף הידושלמי לפרשת השבוע פרשת שמות

'ותחיין את הילדים' - בירושלים של המאה ה-20 / מאת: טליה זיסקין (ייעוץ אקדמי: ד"ר ראובן גפני)

הלידה. בשנת התרפ"א (1921), ארגון הנשים העבריות בראשותה של בת שבע קסלמן התאחד עם ארגון נשות הדסה בראשותה של הנרייטה סאלד כדי לפעול למען מטרה זו. הם החלו בהפניית נשים לייעוץ לפני הלידה ובדאגה לצורכיהן, בצורת מזון ומלבושים. בהמשך, כמענה לצפיפות הגדולה שהייתה בבתי החולים, הוקמה בעיר העתיקה 'התחנה לטיפול ביונקים', ששירתה הן את האוכלוסייה היהודית והן את האוכלוסייה הערבית. כדי לעודד נשים להגיע לתחנה, חולקו בה בגדי תינוקות וחלב, והובטח שהגעה לביקורת קבועה של התינוקות בתחנה תאריך את ימיהם. חלוקת החלב הביאה לשינוי שם התחנה ל'טיפת חלב'. ואכן, מאמצי האחיות הוכתרו בהצלחה, ותוך שנתיים נמצאו התינוקות במעקב שקילה וגדילה באופן סדיר בתחנת טיפת חלב.

אחת הרופאות הראשונות שעסקו בתחום זה בעיר הייתה ד"ר הלנה כגן, שעלתה לארץ מווינה והקדישה את חייה לריפוי ולטיפול בדורות של ילדים בירושלים מכל העדות, בני היישוב הישן והחדש, ערבים, מוסלמים ונוצרים. בתחנת טיפת חלב היא עבדה בהתנדבות והדריכה נשים הרות בביתן עוד לפני לידת התינוק, ליוותה נשים שהתקשו להיניק בשל תזונה לקויה ומחלות, ויעצה להן להשתמש בתוספת חלב פרה, ובהמשך אף הדריכה אימהות בטיפול בילדיהן בשנים הראשונות לחייהם. הגישה הרפואית החדשנית והמערכתית, ולפיה הגיל הרך הוא זה שקובע את הסיכוי להתפתחותו הפיזית והנפשית התקינה של הילד, יושמה בתחנת טיפת חלב. הפעילות הכוללת של עובדי טיפת חלב הביאה לצמצום ניכר בתמותת התינוקות והיולדות. ד"ר כגן עצמה ראתה בכך את ניצחון החינוך המקדים והעבודה המונעת.

המייילדות, באשר הן, מצויות בכל יום ויום ברגע הקריטי שבין החיים למוות; תפקידן החיוני הוא לסייע בהבאת חיים לעולם. המייילדות העבריות במצרים פעלו כמיטב יכולתן למלא את ייעודן למרות גזירת פרעה, ובכך הפגינו יראת א-לוהים ולא יראת מלך בשר ודם: **וַתִּירָאן הַמֵּיִלְדֹת אֶת-הָאֱלֹהִים, וְלֹא עָשׂוּ כָאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵן מֶלֶךְ מִצְרַיִם, וַתַּחְיֶינָן אֶת-הַיְלָדִים** (שמות א, יז). החייאת הילדים הייתה מעשה פעיל, כמו שמובא במדרש: **לא דיין שלא המיתו אותם, אלא שהיו מספקות אותם מים ומזון** (תלמוד בבלי סוטה, י"א עמוד ב).

רש"י הירש בפירושו, מודגיש שהמייילדות התאמצו ופעלו בכל דרך אפשרית, פיזית ורוחנית, כדי שהתינוקות יחיו ושציוויו של פרעה לא יתקיים: **לא זו בלבד שלא עשו כמצוות המלך, אלא עשו כמיטב יכולתן לשמור על חיי הילדים. כל מאמציו של המלך השיגו תוצאות הפוכות. כי מעתה נדרשו המייילדות, בהיותן נשים ישרות, להשתדל בכל כוחן ולפעול לפי מיטב כללי אומנותן, לכרוע ברך ולהתחנן אל ה', לבלי יולד תינוק ללא רוח חיים, ולבלי יהיה בו כל פגע, שלא יחשדון, שבמצוות המלך עשו מאומה או חדלו מעשותן, וסיכנו בכך את חיי הילד.**

גם בירושלים של המאה ה-19 וראשית המאה ה-20 היה אפשר לפגוש נשים רבות שפעלו בדרכים יצירתיות ביותר למען חייהם של הילדים הרכים ואימותיהם. אמנם לא היה איסור ילודה כמו בתקופתו של פרעה, אך הלידה עצמה נחשבה מסכנת חיים הן ליולדת והן לילוד; לפיכך, אדם שביד את בת זוגו ורצה להקל עליה את חווית הלידה, שכר עבורה לקראת המילדת את אחת מתוך שש מיטות היולדת שהיו בירושלים של המאה ה-19. מייילדות מסורתיות, ללא ידע מודרני ומערבי, היו מגיעות לבית היולדת וביכולותיהן הפשוטות מסייעות בשלבי הלידה. תנאי התברואה הירודים בעיר כולה וחסרון שירותי הבריאות, הביאו לתמותה רבה של יולדות ותינוקות. תושבי ירושלים החלו להאמין באמונות עממיות ולדבוק בסגולות שייגנו על התינוקות ואימותיהם, דוגמת שינוי מקום המגורים, עלייה לרגל לקברי קדושים, שינוי שמו של הילד או הוספת שם, שימוש בקמעות ועוד. במוזיאון חצר היישוב הישן בירושלים, העוסק בחיים בירושלים בתקופה זו, ניתן לראות את חדר היולדת ואת מיטת היולדת ומסביבה קמעות רבים.

השלב הראשון בהבאת ידע מקצועי לתחום זה בירושלים היה לשלוח נשים צעירות ללמוד את מקצוע המייילדות בווינה. כששבו מלימודיהן לירושלים, היו נקראות ליליד יהודיות ומוסלמיות כאחת. עם התקדמות הרפואה המודרנית במאה ה-20, ובנוסף למעבר מוקד הלידה מבית היולדת לבית היולדות או למחלקות יולדות בבית חולים, רוכזו כוחות ומאמצים לטיפול מקיף ביולדת וברך הנולד גם בחודשים שלאחר

היבטים להעמקה

- נשים רבות בירושלים היו שותפות בטיפול זה. מצאו סיפורים של נשים אלה.
- אילו דמויות אתם מכירים שפעלו כל חייהן לממש חזון שהאמינו בו?